

ВІДГУК

офіційного опонента

**доктора медичних наук, професора кафедри судової медицини та медичного
правознавства ВДНЗ України “Буковинський державний медичний
університет” Савки Івана Григоровича**

на дисертаційну роботу доцента кафедри патологічної анатомії з секційним курсом та судовою медициною Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України **Франчука Валентина Васильовича** “Судово-медична експертиза у випадках неналежної професійної діяльності медичних працівників”, поданої на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.01.25 – “Судова медицина” в Спеціалізовану вчену раду Д 64.600.03 Харківського національного медичного університету

1. Актуальність теми дисертаційної роботи. В силу своєї специфіки, професійна діяльність лікаря не завжди передбачає видужання пацієнта чи врятування його життя. Жоден, навіть найдосвідченіший клініцист не застрахований від того, що його лікувально-діагностична діяльність внаслідок багатьох, часто не залежних від знань й умінь самого лікаря причин, може залишитись безуспішною. В цьому випадку для пацієнта настають так звані негативні наслідки, які призводять до продовження термінів лікування, розвитку інвалідності, втрати органу або його функції чи закінчуються летально. Наслідки медичної допомоги, які стали шкідливими для хворого внаслідок неналежного виконання лікарем своїх професійних обов'язків, є прямою підставою для судового позову, що стає сьогодні важливою проблемою медицини у світі. Так, за даними північно-американських вчених смертність внаслідок різноманітних лікарських помилок виходить сьогодні у США на третю позицію і забирає щорічно за різними оцінками від 90 до 440 тисяч американців. В Україні проблема неналежної медичної діяльності досліджена мало і, в основному, однобоко з точки зору тонкощів юридичної відповідальності лікарів. Разом з тим, численні проблемні питання, пов'язані з неналежним наданням медичної допомоги та їх судово-медичною експертною оцінкою, впродовж тривалого часу (щонайменше останніх 30 років) в Україні практично не вивчалися. Тому, сьогодні залишаються невідомими умови, причини і наслідки дефектів медичної допомоги, їх видова приналежність, структура і розповсюдженість, існує різне трактування експертами та правниками дій медичних працівників, не систематизована загальна термінологія, яка вживається в експертній і судово-слідчій практиці у випадках професійних правопорушень медичних працівників. Таким чином, існує нагальна

потреба вітчизняної судової медицини у з'ясуванні особливостей недоліків медичної допомоги, дослідженні причин й умов їх виникнення, розробці уніфікованих підходів щодо організації і проведення експертиз у випадках “лікарських справ”. Все це у сукупності зумовлює надзвичайну важливість й актуальність виконаного дисертаційного дослідження.

2. Зв'язок теми дисертації з державними і галузевими науковими програмами. Подана до захисту дисертаційна робота є частиною двох планових науково-дослідних робіт “Кібер-фізичне моделювання в дослідженнях медико-біологічних процесів” та “Коморбідні стани в клініці внутрішніх хвороб та практиці сімейного лікаря: предиктори розвитку, рання діагностика, профілактика і лікування”, затверджених і запланованих у Тернопільському національному медичному університеті імені І.Я. Горбачевського МОЗ України.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації їх достовірність. Дисертаційна робота доцента В.В. Франчука базується на докладному вивченні матеріалів 350 комісійних судово-медичних експертиз, виконаних упродовж 2007-2016 років у Тернопільському, Чернівецькому та Житомирському обласних бюро судово-медичної експертизи у випадках порушення кримінальних справ проти медичних працівників 10 різних регіонів України. Окрім того, дисертантом було проаналізовано 135 судових рішень стосовно медичних працівників, яким було висунене обвинувачення у зв'язку з неналежним виконанням їхніх професійних обов'язків. Додатково, вивчені оригінали кримінальних справ, порушених проти медичних працівників, які перебували у провадженні Головного управління Національної поліції в Тернопільській області (25 справ у 33 томах). Всього було опрацьовано 5056 різноманітних документів як медичного, так і кримінологічно-правового змісту. Обробку отриманих даних проводили за допомогою загально статистичних методів та відповідних комп'ютерних програм.

Достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій обґрунтована вдало вибраним комплексом методологічних підходів та методів до вирішення поставленої мети і завдань, серед яких новітня технологія штучного інтелекту Data Mining, тому не викликає сумнівів і зауважень. Отримані висновки та рекомендації побудовані на достатньому експертному матеріалі, логічно підсумовують здобуті результати та надають вичерпні відповіді на поставлені завдання дослідження.

4. Наукова новизна одержаних результатів. Вперше в Україні на підставі проведеного комплексного дослідження результатів судово-медичних експертиз у випадках неналежної професійної діяльності медичних працівників, а також на

основі аналізу судових рішень, прийнятих у таких кримінальних справах, встановлені експертні особливості, причини і наслідки недоліків медичної допомоги і сформульовано цілісну наукову концепцію удосконалення організації та виконання судово-медичних експертиз у випадках порушення професійних обов'язків лікарями. Виконана дисертація сприяла вирішенню актуальної проблеми як клінічної медицини, оскільки дозволила встановити особливості дефектів медичної допомоги в практичній діяльності медичних працівників різних професійних груп, так і експертної практики, оскільки сприяла підвищенню якості, об'єктивності та доказовості судово-медичних експертних висновків у випадках притягнення до кримінальної відповідальності лікарів.

Вперше здійснено комплексну судово-медичну експертну оцінку недоліків медичної допомоги в анестезіологічній, акушерсько-гінекологічній, хірургічній, терапевтичній практиці та в медсестринстві. Запропоновано оригінальні авторські класифікації дефектів медичної допомоги серед лікарів анестезіологів-реаніматологів, акушерів-гінекологів і середнього медичного персоналу.

Вперше у вітчизняній судовій медицині для вирішення завдань класифікації і прогнозування на основі аналізу складної і різнофакторної системи багатьох показників застосовано технологію інтелектуальної обробки даних Data Mining з використанням методу дерев рішень (decision trees), що дало змогу встановити прогностичні критерії ризику виникнення дефектів медичної допомоги серед медичних працівників різних спеціальностей.

На підставі докладного аналізу експертних особливостей недоліків у професійній діяльності лікарів та відповідних судових рішень, скомпоновано топ-лист лікарських спеціальностей, найбільш ризикованих з точки зору кримінальної відповідальності. Проаналізовані юридичні наслідки, які настають для медичних працівників у випадках їх неналежної професійної діяльності – доведення вини, її форми, особливості судових вироків.

5. Практичне значення одержаних результатів. Виконана дисертаційна робота суттєво розширила можливості судово-медичної експертизи при досудовому розгляді справ, пов'язаних з негативними наслідками медичної діяльності. Запропоновані у дисертаційному дослідженні ідеї лягли в основу алгоритму виконання судово-медичних експертиз за “лікарськими справами”, що посилює об'єктивність експертних висновків, як основного джерела доказів у випадках досудового розслідування злочинів у сфері охорони здоров'я.

Встановлення, узагальнення та аналіз судово-медичних експертних особливостей дефектів надання медичної допомоги дозволили розробити науково-обґрунтовані рекомендації щодо усунення причин та умов неналежної медичної

діяльності. Узагальнені та систематизовані дані за матеріалами вивчених “лікарських справ” стосовно спеціальності медичного працівника та його професійно-кваліфікаційної характеристики мають важливе значення для системи охорони здоров’я країни щодо вироблення необхідних профілактичних заходів для попередження та уникнення помилок у діях лікарів.

З метою вдосконалення якості судово-слідчої практики загалом і судово-медичної експертної діяльності зокрема, у дисертації запропоновані конкретні науково обґрунтовані практичні рекомендації як для правоохоронців, так і для співробітників бюро судово-медичної експертизи з питань призначення, організації та проведення судово-медичних експертиз за “лікарськими справами”.

Для належної правової оцінки діянь медичних працівників, запропонований уніфікований перелік питань, які необхідні для вирішення під час судово-медичної експертизи у випадках несприятливих наслідків надання медичної допомоги.

Дисертантом запропоновано детальний алгоритм організації і виконання судово-медичної експертизи у випадках правопорушень у сфері професійної діяльності медичних працівників, з приводу чого вийшов відповідний інформаційний лист МОЗ України.

Розроблена у дисертації для застосування у клінічній практиці методика визначення об’єктивного стану пацієнта на підставі констатації конкретних критеріїв життєдіяльності організму та відповідна цій методиці авторська шкала оцінки загального стану пацієнта (SAPOS), дозволили об’єктивізувати судово-медичну експертну оцінку стану потерпілої особи у випадках скарг на неналежну медичну допомогу.

6. Структура і зміст дисертації, дотриманість вимог МОН України щодо оформлення дисертації. Дисертаційна робота доцента Франчука В.В. викладена на 425 сторінках комп’ютерного тексту, з яких основний текст становить 348 сторінок. Дисертація містить наступні розділи: вступ, огляд літератури, розділ “Матеріали і методи дослідження”, шість розділів власних досліджень, розділ “Аналіз і узагальнення результатів дослідження”, висновки, практичні рекомендації, список використаних джерел, який включає 400 бібліографічних посилань, серед яких 280 робіт кирилицею, 120 праць латиницею. Робота проілюстрована 29 рисунками та 10 таблицями і містить додатки, до яких включені акти впровадження результатів проведеного дослідження у навчально-наукову роботу 9-ти закладів вищої медичної освіти (в тому числі – двох закордонних медичних університетів) та експертну діяльність 8-ми обласних судово-медичних бюро України.

Назва дисертаційної роботи відповідає її змісту та паспорту спеціальності. Мета сформульована вдало і лаконічно, поставлені завдання добре продумані та логічно пов'язані. Структура роботи повністю відповідає затвердженим МОН України вимогам щодо оформлення дисертацій такого плану.

У **вступі** (сторінки 31-44) обґрунтовано актуальність проблеми неналежного виконання медичними працівниками професійних обов'язків, сформульовано мету та завдання дослідження, відображено наукову новизну та практичне значення дисертаційного дослідження для судово-медичної експертизи і правоохоронних органів.

В **огляді літератури (розділ I, сторінки 45-101)** висвітлені сучасні погляди на проблему несприятливих наслідків медичної діяльності, надано стислу історичну довідку про лікарські помилки, проаналізовано різні наукові підходи і концепції щодо медико-правового тлумачення таким поняттям, як неналежне виконання професійних обов'язків, дефект медичної допомоги, нещасний випадок в медицині, професійний злочин в галузі охорони здоров'я тощо. Дисертантом проаналізовані також і закордонні законодавчі акти, присвячені лікарській помилці. Автором запропонований власний погляд на концептуальні категорії (сторінки 53, 60 та 79 роботи), які стосуються судово-експертної діяльності в галузі практичної медицини і медичного права.

У **розділі II “Матеріали та методи дослідження”** (сторінки 102-129) надано детальну характеристику обраних для дослідження об'єктів, описана сутність застосованих методів дослідження. Уся дослідницька частина дисертаційної роботи виконана з отриманням достовірних результатів, на засадах доказової медицини, відповідно до сучасних вимог біоетики.

У **III розділі** (сторінки 130-152) здобувач розкриває сутність професійної медичної діяльності, детально характеризує сім суспільно-правових особливостей лікарської професії, висвітлює значення медичної документації для належної професійної діяльності лікаря.

У **IV розділі** (сторінки 153-180) дисертації йдеться про процесуальний порядок призначення судово-медичної експертизи у випадках лікарських справ, піддано ретельному аналізу питання слідчих із постанов про призначення таких експертиз, виокремлено недоліки у формулюванні таких запитань, зосереджено увагу на проблемних питаннях, які виникають під час організації та проведення комісійних експертиз у випадках скарг на медичну допомогу.

У **розділі** (сторінки 181-245) присвячений дефектам надання медичної допомоги, їх розповсюдженості, видовій характеристиці та наслідкам, які підтверджені судово-медичними експертними комісіями під час виконання

експертиз з приводу неналежного виконання медичними працівниками їхніх професійних обов'язків. Тут надана повна судово-медична експертна оцінка негативних наслідків лікування в анестезіології-реаніматології, акушерстві-гінекології, терапії, хірургії та медсестринстві. Запропоновані власні оригінальні класифікації дефектів медичної допомоги в анестезіології, акушерстві та медсестринстві.

У VI розділі (сторінки 246-269) за допомогою технології інтелектуальної обробки даних Data Mining встановлені конкретні експертні критерії недоліків професійної медичної діяльності медичних працівників різних спеціальностей.

У VII розділі (сторінки 270-285) дисертантом наводиться докладний аналіз судових рішень, прийнятих на території України за десятилітній період стосовно медичних працівників, звинувачених у скоєнні правопорушення, передбаченого ст. 140 КК України. У цьому ж розділі представлено соціально-кваліфікаційний портрет лікаря, який частіше за все припускається недоліків у власній професійній діяльності.

Методологічним засадам організації та виконання судово-медичної експертизи за "лікарськими справами" присвячено VIII розділ дисертаційної роботи (сторінки 286-308).

Узагальнення отриманих в результаті проведеного дисертаційного дослідження результатів надано в заключному IX розділі роботи (сторінки 309-340).

Наведені у дисертації **висновки** (сторінки 341-347) є обґрунтованими й достовірними, вони повністю відображають отримані результати і надають докладні відповіді на поставлені завдання дослідження.

Практичні рекомендації (сторінки 348-353) закономірно впливають з отриманих результатів і суттєво розширяють можливості сучасної судової медицини у випадках несприятливих наслідків медичної діяльності. Перелік використаних літературних джерел цілком достатній за обсягом, оскільки охоплює монографії, посібники, періодичні і спеціальні видання провідних вітчизняних та іноземних вчених в галузі судової медицини, медичного права та юриспруденції.

7. Повнота викладу основних положень дисертації. Головні положення дисертаційного дослідження оприлюднено та обговорено впродовж 2003-2019 років на 15 наукових форумах різного рівня, як закордонних, так і вітчизняних, зокрема: VII з'їзді Всеукраїнського лікарського товариства (Тернопіль, 2003); XIII Конгресі Світової Федерації Українських Лікарських Товариств (Львів-Київ-Чикаго, 2010); науково-практичній конференції з міжнародною участю "Актуальные вопросы судебной медицины" (Мінськ, Республіка Білорусь, 2016);

науково-практичній конференції “Прикладні аспекти морфології” (Тернопіль, 2016); науково-практичній конференції “Natural Science Readings” (Братіслава, Словацька Республіка, 2017); науково-практичному круглому столі “Актуальні проблеми теорії та практики правового регулювання галузі охорони здоров’я: проблеми і перспективи”, присвяченому 25-й річниці прийняття Закону України “Основи законодавства України про охорону здоров’я” (Запоріжжя, 2017); спільному засіданні обласного товариства лікарів-терапевтів Тернопільської області (Тернопіль, 2017); Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю “Полтавські дні громадського здоров’я” (Полтава, 2018); LXI Підсумковій науково-практичній конференції “Здобутки клінічної та експериментальної медицини” (Тернопіль, 2018); V Міжнародній науково-практичній конференції “Природничі читання” (м. Сосновець, Республіка Польща, 2018); науково-практичній конференції з міжнародною участю “Сучасні досягнення судово-медичної науки та практики” (Яремче, 2018); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Актуальні проблеми медичного права: професійний погляд” (Київ, 2018); Міжнародному судово-медичному конгресі (Чернівці, 2019) та інших.

За результатами своєї дисертаційної роботи Франчук В.В. видав у жовтні 2019 року монографію “Недоліки професійної медичної діяльності: судово-медичні та клінічно-соціальні аспекти”. Окрім цього, за темою наукового дисертаційного дослідження у різних наукових виданнях доцентом В.В. Франчуком загалом опубліковано 39 друкованих наукових праць. Серед них у закордонних фахових виданнях – 7 робіт, з яких 3 статті – у наукових журналах, внесених в науко-метричну базу даних “Scopus” (з них одноосібних – 1); 4 статті – у фахових закордонних виданнях, внесених до міжнародних науко-метричних баз (з них одноосібних – 3, англійською мовою – 2). 17 статей надруковані у вітчизняних фахових виданнях, включених до міжнародних науко-метричних баз (з них без співавторів – 9, в тому числі одна зі статей – англійською мовою). У матеріалах наукових конференцій опубліковано 9 тез, 2 з яких – у виданнях іноземних держав, 1 – англійською мовою. За темою дисертації підготовлено два інформаційних листи МОЗ України, отримано один патент на корисну модель.

8. Зауваження.

Принципових недоліків щодо структури і змісту дисертації та автореферату Франчука В.В. не виявлено. Однак, є деякі зауваження та побажання, а саме:

1. Перелік умовних скорочень (сторінки 28-30) можна було подати у більш скороченому вигляді за рахунок загальноприйнятних аббревіатур (ВООЗ, МОЗ і т.д.) та перекладів з англійської (Exitus – летальний наслідок і т.п.).

2. Для підвищення наочності розділу II “Матеріали та методи дослідження” (сторінки 102-129) доцільним було складення структурно-логічної схеми, що б цілісно та коротко ілюструвала роль кожного із використаних методів у досягненні мети роботи.

3. Висновки №2, 4, 5, 6, 8 – можна було б спробувати подати у більш скороченому вигляді.

4. Для цілісної уяви практичних рекомендацій, що складені для судово-медичних експертних комісій, доцільно було б скласти для них “Алгоритм дій при проведенні експертиз у випадках кримінальних проваджень щодо неналежної медичної допомоги” у вигляді об’єднаного блоку схем, які наведені окремо в Розділі 8, сторінки 289-296.

Проте, зазначені недоліки не мають принципового характеру і не знижують цінність, науковий рівень та достовірність нових положень і висновків дисертації.

9. Запитання до дисертанта.

При рецензуванні роботи виникли також деякі дискусійні запитання, на які хотілося б отримати відповіді:

1. Які юридичні та медичні відмінності між поняттями “неналежного виконання професійних обов’язків медичним працівником” та “лікарською помилкою”?

2. До яких негативних медичних наслідків призводили “деонтологічні помилки” у різних напрямках лікарської (медсестринської) діяльності та які міри покарання з боку правоохоронних органів за них були призначені за результатами Ваших досліджень?

3. Яким чином можна знизити кількість кримінальних проваджень, які судово-слідчі органи, відповідно до отриманих у дисертації даних, відкривають проти лікарів безпідставно?

4. Яким чином вплинуло б введення електронного документообігу медичних даних серед лікарів різних ланок надання медичної допомоги на кількість правопорушень серед медичних працівників?

10. Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Дисертаційна робота доцента *Франчука Валентина Васильовича* “Судово-медична експертиза у випадках неналежної професійної діяльності медичних працівників”, подана на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.01.25 – “Судова медицина”, є завершеною самостійною науковою працею, яка містить наукові положення та науково-обґрунтовані результати, що розв’язують важливу наукову проблему сучасної судової медицини – встановлюють особливості, причини і наслідки неналежної медичної

діяльності та створюють цілісну наукову концепцію удосконалення організації та проведення судово-медичної експертизи у випадках порушення професійних обов'язків медичних працівників.

За своєю актуальністю, обсягом проведених досліджень, новизною отриманих результатів, їх практичним значенням, обґрунтованістю, рівнем наукового вирішення поставлених завдань і повнотою викладу в друкованих працях, дисертація повністю відповідає вимогам п. 10 "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого Постановою кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року №567 (зі змінами та доповненнями) щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук, а її автор, доцент Франчук Валентин Васильович заслуговує присудження наукового ступеня доктора медичних наук за спеціальністю 14.01.25 – "Судова медицина".

Офіційний опонент:

професор кафедри судової медицини
та медичного правознавства
ВДНЗ України «Буковинський
державний медичний університет»
МОЗ України,
декан медичного факультету № 3,
доктор медичних наук, професор

І.Г. Савка

